

БЪЛГАРИНЪТ И ЧУЖДияТ СВЯТ

ПЛАН - ТЕЗИС

I. ВСТЪПЛЕНИЕ:

1. От историческа, политическа и социална гледна точка в края на 90-те години на XIX век проблемът за взаимоотношенията между България и другите страни е общественно-значим и актуален.

2. Алеко Константинов - типичен представител на този период от гледна точка на интерпретираната проблематика, на гражданската позиция и на използвани методи и похвати за изображение. Стил - публицистичен (използват се и елементи, характерни за критическия реализъм).

II. ТЕЗИСНА ЧАСТ:

Целта на творчеството му, което е изцяло публицистично, е да бъде осъществен детайлен анализ на българските политически, социални, исторически и народпсихологически реални, като в хода на тази своеобразна „дисекция” на обществените нрави Щастливеца съпоставя нашия национален модел с европейския и дори с американския. Това се реализира посредством движението на персонаж или група персонажи както в художественото, така и в обективното географско пространство. На тази структурна схема е подчинена композицията на две от най-значимите произведения на Алеко Константинов - сборникът фейлетони с хроникален сюжет - „Бай Ганьо” и пътеписът „До Чикаго и назад”.

III. ИЗЛОЖЕНИЕ:

1. „Бай Ганьо” (особено внимание да се обърне на първата част - „Бай Ганьо пътува”):

- как е изграден персонажът - той съчетава в своята характерология едновременно българското (дори балканското): портрет (органолептични белези), ценностна система, битови навици, манталитет, атрибутивна характеристика (облеклото), реч; и същевременно тази, подчертано национална специфика на персонажа се свързва с точно определен, социално обусловен тип личност. Той е присъщ не само за България, а и за много други европейски (в това число и балкански) страни. Появяването му е обусловено от промяната на обществените отношения в тези държави - т. нар. „първоначално натрупване на капитали”. В своята художествена основа образът на Бай Ганьо почива на базата на класическия за критико-реалистичната проза модел на буржоата-парвеню. Така, успоредно с българското, в персонажа се изгражда представата за европейското, дори и за общочовешкото (дотогава, доколкото Европа по това време е своеобразен център на света). Именно то генерира в творбата представата за „чуждия свят”, а неговите граници са ясно въведени чрез конкретни географски топоси. По-важно е обаче не кои са местата, „посетени” от персонажа, а какво е неговото отношение към тях. Характерна за поведението на Бай Ганьо е липсата на усещане за това, че действително е попаднал „на чуждо място”. Създава се впечатлението, че Бай Ганьо никъде не се чувства в „чужд свят”. Причината за това е не само неговото пренебрежително отношение към чуждите културни постижения, а и самочувствието му на европеец. Може би „не чак дотам”, но несъмнено то е налице във всеки негов поведенчески акт. Същевременно персонажът е своеобразен измерител на европейското пространство и поради това е дистанциран от него.

- дистанцирането на Бай Ганьо - осъществява се в два аспекта: от европейското

(„чуждия свят”) и от българското. Разграничаването му от европейското се осъществява преди всичко по външни белези - култура (битова и поведенческа), манталитет, реч, облекло, органолептични белези. Що се отнася обаче до целите, които си поставя като личност - социален просперитет, натрупване на пари (капитал), участие във властта, той не се отличава ни най-малко от останалите европейци. По-важно е второто му дистанциране - разграничаването му от понятието „българско”, а също така и от понятието „българин”. В случая не става въпрос само за липсата на патриотизъм, за подчертания национален нихилизъм или за разграничаването и дори противопоставянето му на разказвачите, а за нещо друго. Когато Бай Ганьо вече действа на „родна земя”, той всъщност се явява носител на „чуждия свят”. Така персонажът се превръща в контрапункт на традиционните национални ценности вече не само в личностен, а в социален, политически и нравствен план. Несъмнено обаче остава едно - въпреки колизията между българина и „чуждия свят”, между тях не само не може да бъде наложена рязка граница от каквото и да е естество, а дори напротив - наблюдава се процес на взаимно проникване, на симбиоза. Всичко това е наложено от обективните обществени процеси и има както своите отрицателни, така и положителни страни. Сред тях е възприемането от българите на новия цивилизационен модел, присъщ за развитите европейски държави. В неговата основа са демократичните ценности, новите икономически междуличностни отношения, техническият прогрес.

2. „До Чикаго и назад”

- съпоставката между България - Европа и Америка. Представата за чуждия свят е разширена, но централният персонаж в пътеписа, който е реализация на самия Алеко Константинов,, изхожда от гледната точка вече не само на българина, но и на европейца. Така той се превръща в представител на „Стария свят”, който отива в „Новия”, за да търси не нещо, което му е чуждо, а нещо, което му е непознато като практическа реализация. Това са истинските демократични ценности (гражданските права и свободи, разделението на властите, независимата преса, участието на свободните сдружения на гражданите в управлението на страната).

- личните впечатления на Алеко Константинов от Америка (в частност - от Чикагското техническо изложение) са максимално обхватни и са насочени не само към обществения модел на Новия свят, в който авторът се стреми да открие реализирани многовековните идеали на европейците за истинска демокрация, но и перспективите за развитие на Стария свят. Такава възможност наистина съществува, защото достиженията на Съединените щати във всички обществени сфери са продължение, макар и на едно ново, по-високо равнище, на европейските. Всъщност това не е „чужд свят”, а своеобразно продължение на познатия за Алеко, само че транслиран в географско отношение. Чуждото е следствие само от икономически фактори, от по-бързото развитие на техниката, от „болестите на цивилизацията” - акселерация, алиенация, замърсяване на природната среда, дехуманизация, егоизъм и жажда за пари. Това довежда до чисто нравствен потрес, който авторът синтезирано изразява чрез понятието студенина. То възплава неприсъщия за българина, а и за европейца, но присъщ за американеца модел на междуличностни отношения, в които близостта между хората, радостта от живота се заменят с безразличие към всичко, което не носи пари. Алеко не приема този обществен морал, защото той е дехуманизиран и прилича на груба, бездушна машина за долари, в която отделната личност не само е загубила своя индивидуален облик, но се е превърнала и в нищожно елементче от цялата система, Алеко обаче не изпада в самоцелен критицизъм, нито пък страда от излишни илюзии. - пътят за развитие и на Стария, и на Новия свят

- от гледна точка на Щастливеца, е общ. В него не съществува опозицията между свое и чуждо, защото и Европа (респ. България), и Америка се развиват в една и съща посока, но с различни темпове. Това определя и виждането на автора на пътеписа, че

единственият възможен път за социалния просперитет на цялото човечество е развитието на техническия прогрес, на новите икономически и политически отношения в обществото. Но Европа, благодарение на своята хилядолетна култура, на запазените хуманни ценности, може да избегне грешките, които са допуснати в Америка и да не позволи, вследствие на бързото развитие на техниката, човешката личност да изгуби своята индивидуалност и да се превърне в „чарк“ от машината. Залог за подобно избягване на отрицателните последиствия от новия тип урбанистична цивилизация Алеко вижда не в стремежа към консервация на националното или към отказ от възприемане на „чуждото“, а в тяхното синхронизиране.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Разбира се, колизиите не могат да бъдат избегнати, както и взаимните влияния, но те винаги трябва да бъдат подчинени, от една страна, на реалните обществени потребности, на умереността и разумността, а от друга - на стремежа към запазването на онази част от българското, която не противоречи на общочовешкото и същевременно му придава специфичен национален облик. Така сега българинът няма да стане наистина „чужд“ за целия свят, а ще намери своето достойно място сред развитите нации както в Европа, така и в целия цивилизован свят.